

SPEELNATUUR en veiligheid

richtlijnen en aanbevelingen voor terreinbeheerders

Samenvatting

Aanleiding voor dit onderzoek was de maatschappelijke behoefte aan meer speelnatuur (incl. speelbossen, speeluiterwaarden, enz.) omdat spelen in en met de natuur in vele opzichten goed is voor de ontwikkeling van kinderen.

Er bleek echter bij beheerders naast enthousiasme voor speelnatuur ook vaak sprake te zijn van weerstand, aarzeling, misverstand en angst inzake aansprakelijkheden en veiligheidsverplichtingen bij

inrichting en beheer van speelnatuur.

Dit onderzoek heeft die weerstanden, aarzelingen, misverstanden en angsten onder de loep genomen. Workshops met beleidsmakers, uitvoerders en deskundigen heeft geleid tot deze richtlijnen en aanbevelingen.

Het hoeft niet zo ingewikkeld te zijn voor beheerders; er kan gewoon met het inrichten en beheren van veilige speelnatuur worden gestart of verder gegaan mits men de aangereikte aanbevelingen en richtlijnen van het onderzoek volgt.

Dit onderzoek biedt een systematische aanpak voor verantwoord beheer van speelnatuur. Het biedt duidelijkheid waar onzekerheden waren inzake begrippen of handswijzen in de uitvoeringspraktijk.

Het is wenselijk om het kennisniveau van natuurbeheerders inzake veilig spelen in de natuur te vergroten.

Ook verantwoordelijkheden moeten vaak duidelijker op papier.

In de praktijk heeft men behoefte aan voldoende beleidsstimulerende middelen om inrichting en beheer van speelnatuur duurzaam en veilig vorm te geven.

Projectgroep

Dhr. G. de Baaij, *De Baaij Advies*
Dhr. L. Treep, *min. L.N.V.*
Dhr. B.M. Visser, *Mr. B.M. Visser*
Mevr. L.A.J.M. van de Wiel,
min. L.N.V.

Begeleidingscommissie

Dhr. G. de Baaij, *De Baaij Advies*
Dhr. S. F. Boersma, *Scouting Nederland*
Mevr. J. van den Bogaard, *GGD Rotterdam-Rijnmond*
Dhr. S. Bouwens, *De Baaij Advies*
Mevr. A. Duijndam, *Vereniging Natuurmonumenten*
Mevr. F. Hajer, *Nationaal Jeugdfonds/Jantje Beton*
Mevr. L.A. Jonkhoff, *Stichting Consument en Veiligheid*
Mevr. M. van Lier, *Stichting Oase*
Mevr. S. Lobst, *landschapsarchitect*
Dhr. L. Treep, *min. L.N.V.*
Dhr. B.M. Visser, *Mr. B.M. Visser*
Mevr. M. de Vries, *Vereniging Natuurmonumenten*
Mevr. L.A.J.M. van de Wiel,
min. L.N.V.
Dhr. G.R. Wind, *Voedsel en Waren Autoriteit*

Klankbordteam

Mw. C. Aponno-Kootstra,
Voedsel en Waren Autoriteit
Dhr. G. de Baaij, *De Baaij Advies*
Dhr. S. Bouwens, *De Baaij Advies*
Dhr. P. Laurier, *Kinderland BV*
Dhr. M. Plemp, *NUSO*
Mevr. A. van de Ven, *Vereniging Natuurmonumenten*
Dhr. B.M. Visser, *Mr. B.M. Visser*
Dhr. A. Wels, *Staatsbosbeheer*
Mevr. L.A.J.M. van de Wiel,
min. L.N.V.

Voorwoord

De algemene wens in de samenleving om meer kinderen in de natuur te laten spelen is aanleiding tot vele vragen en misverstanden bij terreinbeheerders die dit spelen willen aanbieden. Veel terreinbeheerders willen spelen in de natuur mogelijk maken, maar zijn vaak vooral geschoold en gericht op het beheer van natuur of landschap en hebben weinig kennis of ervaring met veilig spelen.

Dit onderzoeksrapport biedt terreinbeheerders antwoorden op vele praktische, juridische en technische vragen inzake veiligheid en aansprakelijkheid bij het beheer van speelnatuur.

Deze nota is ontstaan uit het onderzoeksproject “Invulling veiligheid en zorgplicht speelbossen”. Het project is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit door kantoor Mr. B.M. Visser te Winterswijk en De Baaij Advies te Stevensbeek.

Het onderzoek richtte zich vooral op interviews en werkbijeenkomsten met (ervarings)deskundigen waarin gezamenlijk werd gezocht naar goed beheer voor verantwoord en veilig spelen in de natuur.

Uitgangspunten bij het onderzoek zijn: het meer en beter mogelijk maken van speelnatuur, veilig en verantwoord spelen en eenvoudig en goed beheer.

Het gaat hier hoofdzakelijk om (grotere oppervlakten) speelnatuur buiten de bebouwde kom.

Mr. B.M. Visser, Winterswijk, 31 oktober 2008.

Auteurs:

Mr. B.M. Visser

Ing. G.B.J. de Baaij

Drs. S. Bouwens

Inhoud

0	Inleiding	7
1	Spelen in de natuur	8
1.1	Spelend ontwikkelen	8
1.2	Speelnatuur in vele soorten	9
2	Veilig kunnen spelen	11
2.1	Juridisch kader	11
2.2	Wettelijke plichten van de beheerder	11
3	Veiligheidsbewustzijn	14
3.1	(On)aanvaardbare risico's	14
3.2	Het belang van een veiligheidscheck	14
3.3	Veiligheidsbewustzijn in de praktijk	15
3.4	Training, opleiding en netwerken	15
3.5	Taakverdeling en organisatie	15
3.6	Aansprakelijkheidsvermindering	16
3.7	Verzekering	16
4	Richtlijnen voor het beheer	17
4.1	Beheer van speelnatuur met speelaanleidingen	17
4.2	Beheer van speelnatuur met zelfbouwsels (door kinderen)	17
4.3	Beheer van speelnatuur met speeltoestellen	17
4.4	De praktijk bij beheer en inrichting	18
5	Richtlijnen voor de communicatie	22
5.1	Veiligheidscommunicatie en risicocommunicatie	22
5.2	Doelgerichte en planmatige communicatie	22
6	Financiële aspecten	24

BIJLAGEN

A	Veiligheidsplan	25
B	Beheerschema speelnatuur	28
C	Wet- en regelgeving	32
D	Speeltoestellen en beheer	34
E	Checklist bij een ongeval	37
F	Handige websites	37
G	Aanbevolen literatuur	38

0 | Inleiding

Aanleiding voor een onderzoek naar veiligheid en zorgplicht van speelnatuur en speelbossen is de algemene wens, ook bij de Tweede Kamer en de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, om meer kinderen in de natuur te laten spelen.

In de praktijk van aanleg en beheer van speelbossen en andere speelnatuur blijken er over veiligheid en aansprakelijkheid vele misverstanden, angsten en tegengestelde opvattingen te zijn, die aanleg en beheer vertragen of frustreren.

Dit onderzoek richt zich op (grotere oppervlakten) speelnatuur hoofdzakelijk buiten de bebouwde kom. Veelal is het niet-omheinde speelnatuur.

Doel van het onderzoek is om gegeven de huidige wetten, regels en normen te komen tot een praktische en voor het beheer werkbare omgang met die regels en normen inzake veiligheid. Het gaat dus niet om nieuwe regels of normen.

Resultaat van het onderzoek is deze nota waarin verantwoord en eenvoudig beheer van speelnatuur is omschreven en in beeld is gebracht. Het inrichten en beheren van speelnatuur moet veilig en eenvoudig zijn, wellicht zelfs goedkoop en aantrekkelijk! Omdat wij allen wensen dat meer kinderen in de natuur spelen.

Gezond verstand

Omdat kinderen het recht hebben om te spelen in de natuur en omdat kinderen het recht hebben op veilig spelen in de natuur zijn er geschreven en ongeschreven regels.

Deze nota geeft een overzicht van de geschreven regels en biedt richtlijnen en aanbevelingen voor de ongeschreven regels. Dat zijn de hulpmiddelen bij inrichting en beheer van speelnatuur waarbij steeds een beroep wordt gedaan op het gezonde verstand van de beheerder.

We gaan uit van het spelende kind (hoofdstuk 1) en beschouwen de regels in het kader van veiligheid en veiligheidsbewustzijn (hoofdstuk 2 en 3).

In hoofdstuk 4 en 5 geven we richtlijnen en aanbevelingen voor de terreinbeheerder voor het beheer en voor de communicatie.

Het laatste hoofdstuk geeft een overzicht van de financiële aspecten bij het beheer van speelnatuur.

1 | Spelen in de natuur

De eerste pagina van dit rapport opent met: *“omdat kinderen het recht hebben..”*

In artikel 31 van het Verdrag inzake de rechten van het kind van 20 november 1989 (Trb. 1990, 170) wordt aangegeven dat alle kinderen het recht hebben om te spelen. En waarschijnlijk vindt iedere ouder en verzorgende het belangrijk dat hun kinderen spelen en al spelende zich ontwikkelen.

Het buiten spelen en het spelen in de natuur komt echter steeds meer in het gedrang. Door beperkte speelruimte, door sociaal onveilig gevoel, door de afstanden tussen woning en speelruimte die moeilijk te overbruggen zijn en vele andere factoren wordt het steeds moeilijker voor kinderen buiten in een natuurlijke omgeving te spelen. Gemeenten, terreinbeheerders en vele anderen zijn zich bewust van dit probleem en zoeken mogelijkheden om het buitenspel en het spelen in de natuur te bevorderen.

Terreinbeheerders weten welke rol zij kunnen vervullen om spelen in de natuur te bevorderen. Hun aandacht voor “kinderen en natuur” neemt toe, omdat ze constateren dat jongere generaties vervreemden van de natuur. De betekenis van spelen in de natuur voor de ontwikkeling van het kind is lang vanzelfsprekend geweest, maar nu niet meer. De uitdaging is nu het (her)vinden van de natuur als ontwikkelingsruimte voor jonge mensen, van baby tot puber. Want zij kunnen zich in de natuur beter ontwikkelen. En wellicht zijn ze onze latere bestuurders die de natuurkwaliteiten uit ervaring zullen blijven koesteren.

1.1 Spelend ontwikkelen

Uit onderzoek en gesprekken met kinderen blijkt dat kinderen in de natuur vooral vier dingen willen (Weghorst):

1. rennen;
2. rondhangen samen met anderen;
3. klimmen;
4. zich verstoppen.

Uit observaties blijkt overduidelijk ook:

- Sjouwen en bouwen
- Spelen met losse elementen
- Zandwaterspel
- Spelen met reliëf
- Spelen met vuur

Het spelen in de natuur zou een grondrecht voor elk kind moeten zijn omdat spelen in de natuur goed is voor de:

- 1) Fysieke ontwikkeling van een kind. We noemen enkele van de vele aspecten: veel bewegen, goede motorische ontwikkeling, beter reactievermogen, zintuigverfijning, beter waarnemen, alertheid, enz.
- 2) Geestelijke en emotionele ontwikkeling van een kind. We noemen enkel: groter gevoel van vrijheid, ontdekken, verwonderen, duidelijker voelen, uitdagingen in eigen tempo kunnen uitproberen, creatief eigen spel ontwikkelen, eigen vaardigheden ontwikkelen, groter gevoel van verbondenheid met omgeving, eigen natuurbeleving, “magic moments” ervaren, meer kennis van planten en dieren, enz.
- 3) Sociale ontwikkeling van een kind. We noemen enkel: samen grenzen kunnen ontdekken, door ruimte altijd de mogelijkheid tot ontsnapping, een eigen veilige ruimte kunnen maken op juiste afstand van anderen, enz.

Bovenstaande opsomming kun je ook deels omdraaien. Kinderen die niet of weinig buiten in de natuur spelen, lijden aan “natuurtekortstoornissen” (“Het laatste kind in het bos”, R. Louv) of “natuurarmoede”. Deze “natuurtekortstoornis” of “natuurarmoede” zou mede oorzaak zijn van de voor deze tijd kenmerkende ontwikkelingsproblemen bij kinderen, zoals overgewicht, overactiviteit/ADHD, slechte motoriek, slecht reactievermogen, slechte ontwikkeling van de zintuigen, gering inschattingsvermogen van gevaren, angst voor de werkelijke/natuurlijke wereld, enz.

1.2 Speelnatuur in vele soorten

Speelnatuur in strikte zin is: natuur en natuurlijk ingericht en beheerd groen, waar gespeeld kan worden.

In deze nota bedoelen we met speelnatuur vooral natuur buiten de bebouwde kom, bijvoorbeeld speelbossen, natuurspeelplaatsen, natuurbeleefpaden, speelnatuurparken, speelnatuurzone's, enz.

Kortom speelnatuur is alle natuur en min of meer natuurlijke gebieden waar kinderen (min of meer) onbepaald zelfstandig kunnen en mogen spelen. Struinnatuur bijvoorbeeld valt er niet onder, want daar is het beheer niet gericht op spelen, maar op natuurlijke processen en natuurgerichte recreatie voor volwassenen waarbij vrije toegang geldt voor het hele gebied.

In deze nota spreken we over speelnatuur als overkoepelende term voor allerlei soorten gebieden waar natuurlijk spel kan plaatsvinden. Het spelen in de natuur is de basis voor kennismaking met de natuur. Het ervaren van het plezier om er te spelen en het leren omgaan met risico's. Daarbij is speelnatuur voor kinderen de eerste kennismaking en bedoeld als uitnodiging om de natuur verder te verkennen. Zodat ze als volwassenen vertrouwd zijn met de natuur en hun kinderen het plezier en de verwondering kunnen laten ervaren.

Een praktisch en juridisch belangrijk onderscheid is formele en informele speelnatuur.

Dit rapport maakt onderscheid tussen:

- Informele speelnatuur: natuur waar door kinderen gespeeld wordt zonder dat deze natuur voor spelen bedoeld is of voor spelen beheerd wordt. Het zijn de "spontane speelplekken", soms op illegale plaatsen, soms op "vergeten" terreintjes, overhoekjes, struinnatuur, houtwallen, enz.
- Formele speelnatuur: vrij toegankelijke natuur, waar kinderen worden uitgenodigd te spelen, al dan niet voorzien van speeltoestellen, waar het beheer mede op spelen gericht is.
- (Formele) Natuurspeeltuin: een speelterrein evt. aangevuld met speeltoestellen (max. 20%) met een omheining bedoeld om kinderen te geleiden. Soms met toezicht. *(NB het woord tuin is onlosmakelijk verbonden met omheining, dus in die zin een helder woord).*

In het geval van formele speelnatuur zullen ouders en kinderen ander gedrag en andere verwachtingen hebben ten aanzien van de veiligheid dan bij informele speelnatuur. Een uitnodiging tot spelen in de natuur, dus formele speelnatuur, heeft gevolgen; zowel voor de wijze van beheer als voor juridische verplichtingen, zoals hierna nader uiteengezet.

Dit rapport richt zich enkel op formele speelnatuur; meestal grotere oppervlakten speelnatuur buiten de bebouwde kom. Dus natuurlijke gebieden, die vrij toegankelijk zijn en kinderen uitnodigen tot zelfstandig spelen. Deze terreinen zijn vaak in eigendom van natuurbeherende organisaties. Het beheer is een combinatie van natuur- en speeldoelstellingen.

Hieronder enkele definities uit het 'Handboek speelnatuur in de stad':

Natuurspelen is een vorm van spel dat plaats vindt in een natuurlijke (al dan niet ingerichte en onderhouden) omgeving, waarbij eventuele gebruikte materialen door de spelers zelf verkozen worden en afkomstig zijn uit deze omgeving. Om de speelwaarde te vergroten/ het gebruiksgemak te vergroten/ het gebied aantrekkelijker te maken/ het gebied af te perken, kan voor inrichting van het gebied gekozen worden. Wanneer een gebied speciaal wordt ingericht voor het natuurspelen wordt daarbij gebruik gemaakt van natuurlijke, afbreekbare materialen.

Speelnatuur is een omgeving die natuurlijke materialen en vormen en inheemse beplanting combineert met creatief vormgegeven reliëf, met het doel een complex samenspel van natuurlijke en inrichtingselementen te creëren dat kinderen uitdaagt en fascineert en hen, terwijl zij spelen, leert over de wonderen en subtiliteiten van de natuurlijke wereld. Goed toegankelijke speelnatuur biedt een prachtige omgeving voor buitenspel en voor leren. ('Natural playgrounds'¹) Onderdelen voor spel kunnen bijvoorbeeld bestaan uit grondvormen (sculpturen),

landschapskunst, inheemse beplanting (bomen, struiken, grassen, bloemen, korstmossen, mossen), keien of andere steenstructuren, zand en stof, natuurlijke afscheidingen (stenen, wilgen, hout), onverharde paadjes en natuurlijke watervormen.

1) 'Natural playgrounds' are environments that blend natural materials, features, and indigenous vegetation with creative landforms to create purposely complex interplays of natural, environmental objects in ways that challenge and fascinate children and teach them about the wonders and intricacies of the natural world while they play within it. A totally accessible natural playground creates a beautiful, outdoor play and learning environment. Play components may include earth shapes (sculptures), environmental art, indigenous vegetation (trees, shrubs, grasses, flowers, lichens, mosses), boulders or other rock structures, dirt and sand, natural fences (stone, willow, wooden), textured pathways, and natural water features. (Wikipedia 2008)

Speelnatuur heeft **natuurlijk groen** als onderwerp en omgeving van het spel. Dus niet natuur alleen als randbekleding of decor voor gewone speelvoorzieningen. Speeltoestellen zijn er niet, of alleen in bepaalde deelgebieden of incidenteel verspreid (max. 20% van het oppervlak) aanwezig.

N.B.:

1. Natuurspelen is niet spelen in natuurlijk groen, maar spelen met natuurlijk groen.
2. Natuurspelen kan op verschillende schaal plaats vinden. In principe overal waar natuurlijk groen aanwezig en toegankelijk is.

2 | Veilig kunnen spelen

Er zijn veel misverstanden bij beheer en inrichting van speelnatuur over wat nu wel en niet mag of moet door de veiligheidsregels. Vaak worden deze regels gezien als tegengesteld aan het ideaal van vrij spelen in de natuur. Op zich hoeft veiligheid en uitdaging niet tegengesteld te zijn.

In ons onderzoek hebben we geconstateerd dat vele beheerders worstelen met de toepassing van de “veiligheidsregels”. Sommigen interpreteren dan maar naar eigen goeddunken.

Maar bovenal is er het verlangen naar duidelijkheid over wat concreet wel en niet kan.

In dit hoofdstuk worden de regels over veiligheid niet uitvoerig behandeld, maar enkel toegelicht voor praktische toepassing. In bijlage C staat een overzicht van alle betrokken wet- en regelgeving. In bijlage D zijn de regels voor speeltoestellen nader toegelicht. Telkens staat het perspectief van de beheerder van (speel)natuur centraal.

Juridisch uitgangspunt voor elke terreinbeheerder is de zorgvuldigheid waarmee gewerkt wordt in het kader van de privaatrechtelijke aansprakelijkheid en zorgplichten. Vervolgens zijn er publiekrechtelijke regels die beogen de veiligheid voor spelende kinderen te verhogen.

2.1 Juridisch kader

Wat betreft wet- en regelgeving waar een beheerder mee te maken kan krijgen, gaat het deels om privaatrecht en deels om publiekrecht.

Privaatrecht zijn de regels die gelden tussen private personen onderling, bijvoorbeeld de schadeclaim die eigenaar/beheerder kan krijgen vanwege een gebrekkig speelobject waardoor een spelend kind letsel heeft opgelopen.

Publiekrecht zijn de regels tussen overheid en private personen, dus bijvoorbeeld de boete die de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) een eigenaar/beheerder kan opleggen indien een speeltoestel te gevaarlijk is. In bijlage C staat een overzicht van het privaot- en publiekrecht dat met “spelen” te maken heeft.

De volledige wetteksten kan men vinden op www.wetten.nl en de NEN-normen op www.nen.nl

2.2 De wettelijke plichten van de beheerder

De wettelijke plichten van de beheerder van speelnatuur omvatten zowel het privaatrechtelijke beheer als het publiekrechtelijke beheer. Samengevat gaat het om het volgende:

TABEL “VEILIGHEID EN SPEELNATUUR”		
	ZORGPLICHT	WAS
	Privaatrecht Speelaanleiding	Publiekrecht Speeltoestel
Eenmalig/ vijfjaarlijks	veiligheidscheck	risico-analyse + keuring
Jaarlijks	Grote terreincontrole	Inspectie
Periodiek	Periodieke controle(s)	Periodieke controle(s)

2.2.1 Privaatrechtelijk beheer

Het privaatrechtelijke uitgangspunt van het Burgerlijk Wetboek (artikel 6:162 e.v. BW) inzake de zorgvuldigheid en de zorgplichten die een eigenaar (in de praktijk meestal: de beheerder) heeft ter voorkoming van onrechtmatige schade, letsel en overlijden omvat: *alle normale onderhoud- en controlewerkzaamheden, die redelijkerwijze van een goed eigenaar (beheerder) verwacht kunnen worden.*

Dit betekent ook: hoe intensiever speelnatuur gebruikt wordt, des te intensiever beheer moet plaatsvinden. Bij speelnatuur is naast de natuurdoelen ook aandacht voor de natuurgerichte recreatiefunctie nodig. Het besef dat de bezoeker een jonge recreant/kind is zal een extra inspanning van de beheerder betekenen. Immers kinderen hebben meer moeite met risico-inschatting en doen vaker onverwachtse dingen. Tegelijk is het van belang dat het natuurlijk spelen hen helpt risico's te leren inschatten en er adequaat op te reageren. Het gaat om een gezonde balans.

Goed beheer beweegt dus mee met de gebruiksintensiteit. Veel bezoekers en veel gebruik van speelelementen betekent immers meer slijtage, meer afval en meer aandacht voor veiligheid.

Het is mogelijk om speelnatuur in te richten met enkel natuurlijke objecten en speelaanleidingen die niet onder de veiligheidsvoorschriften van het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (WAS) vallen. Maar ook voor dit privaatrechtelijk beheer van speelnatuur is het gewenst dat zij regelmatig gecontroleerd wordt op veilige speelsituaties door de beheerder.

Een eenmalige veiligheidscheck met een update ieder vijf jaar wordt aanbevolen om de zorgplicht juridisch afdoende vorm te geven.

De beheerder heeft wettelijk voor speelnatuur zonder speeltoestellen enkel te maken met de zorgplicht en met een veiligheidscheck. Daarnaast zijn uiteraard ook het technisch beheer en de communicatie van belang (zie hierna).

2.2.2 Publiekrechtelijk beheer

Het publiekrechtelijk beheer wordt grotendeels bepaald door het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (WAS).

Het WAS stelt dat: *“speeltoestellen zodanig zijn onderhouden dat bij gebruik ervan geen gevaar voor de gezondheid of veiligheid bestaat”* (artikel 15 WAS). Het WAS beoogt echter geen volledige minimalisatie van gevaren, maar het terugbrengen ervan tot een aanvaardbaar risiconiveau. In Bijlage D is een toelichting opgenomen over de wet- en regelgeving ten aanzien van formele speeltoestellen.

Ook is er de Europese NEN-normering inzake de frequentie en wijze van beheer. Voor de beheerder met name de NEN 1176 deel 7: visuele inspectie; functionele inspectie en jaarlijkse inspectie (zie hierna hoofdstuk 4 en 5).

2.2.3 Speeltoestel of speelaanleiding?

Een speeltoestel is: *“een inrichting bestemd voor vermaak of ontspanning waarbij uitsluitend van zwaartekracht of fysieke kracht van de mens gebruik wordt gemaakt.”* (artikel 1 c WAS; zie in de bijlage D voor uitgebreide toelichting), bijvoorbeeld een glijbaan of een schommel. Een speelaanleiding is een natuurlijk object dat bedoeld is om kinderen uit te nodigen tot spelen, bijvoorbeeld een omgetrokken boomstam.

Waarom wordt zo vaak de discussie gevoerd of een speelelement wel of niet onder het WAS valt en het wel of geen speeltoestel is? Omdat een speeltoestel voor de beheerder (extra) verplichtingen betekent en dus (extra) tijd en geld. Ook wordt deze discussie gevoerd uit pedagogische overwegingen: de spanning van risico's zijn wezenlijk onderdeel van aantrekkelijk en leerzaam spel en moet niet te vergaand worden uitgebannen.

Voor speeltoestellen geldt dat ze door een aangewezen keuringsinstelling gekeurd moeten zijn, een logboek moet worden bijgehouden, inspecties verplicht zijn, enz. In bijlage D staan de beheerverplichtingen bij speeltoestellen.

Voor speelaanleidingen geldt geen keuringsplicht, maar wel regelmatige controle en een veiligheidscheck (zie hoofdstuk 4).

De wet (het WAS-besluit) heeft de goedkeuring van speeltoestellen op de veiligheid van de constructie en het voorzienbaar gebruik voorbehouden aan de aangewezen keuringsinstellingen. De jaarlijkse inspectie moet een goede staat van onderhoud garanderen. Uit veldonderzoek en interviews is de indruk ontstaan dat sommige veiligheidsinspecteurs speeltoestellen controleren op meer dan enkel onderhoud ("slijtage").

Ook is geconstateerd dat bij twijfel of iets een speeltoestel of een speelaanleiding is zelfs aangewezen keuringsinstellingen de neiging hebben (te) snel kiezen voor veiligheid en dus voor aanwijzing ("certificering") als speeltoestel. Dit komt soms voort uit oprechte zorg en voorzichtigheid, soms uit commerciële overwegingen. De Voedsel en Waren Autoriteit kan bij dit soort twijfelgevallen uitkomst bieden (www.vwa.nl). De VWA kan het in perspectief zetten en de baten op de lange termijn, i.e. een gezonde ontwikkeling van het kind, meewegen.

Het factsheet "spelen in de bossen" (2008) van de VWA geeft de criteria wanneer een speelelement speeltoestel of een natuurlijke speelaanleiding is (zie bijlage D).

De wijze van beheer bepaalt de veiligheid, want het beheer kan meer of minder vaak en meer en minder zorgvuldig worden uitgevoerd. Veel controle maakt een speelomgeving soms veiliger, en ook de kwaliteit van de controle kan de veiligheid beïnvloeden.

Ook goede voorlichting en communicatie of een goede begeleiding door bezoekende ouders kan leiden tot veiliger speelnatuur.

2.2.4 Communicatie

Effectieve communicatie is niet gericht op allerlei verboden, maar gericht op veilig handelen.

Duidelijke voorlichting aan volwassen bezoekers/begeleiders en duidelijke bebording kan ook aansprakelijkheidsverminderend zijn of zelfs aansprakelijkheid opheffen.

Veiligheid in juridische zin is dus meer dan enkel een technisch veilig speelobject.

Het beheer, de communicatie en de omgang met mensen, kinderen en hun begeleiders, maken de andere helft van de veiligheid (zie hierna hoofdstuk 5).

2.2.5 Richtlijnen en aanbevelingen

Vanuit het juridisch privaatrechtelijk en publiekrechtelijk perspectief wordt dus bij het beheer van speelnatuur onderscheid gemaakt in:

- Zorgplicht (in alle gevallen)
- Technisch beheer (in alle gevallen)
- Communicatie (in alle gevallen)
- Keuring en risico-analyse speeltoestel (eenmalig)
- Bijhouden logboek (speeltoestellen; periodiek)
- Jaarlijkse inspecties en regelmatige controles (speeltoestellen)
- Regelmatige controles (speelaanleidingen)
- Veiligheidscheck (terrein/speelaanleidingen) (eenmalig/jaarlijks)

In hoofdstuk 4 staan de richtlijnen voor het beheer en in hoofdstuk 5 de richtlijnen voor de communicatie, met uitwerkingen van bovengenoemde aspecten. Maar vooraf nog enige toelichting op veiligheidsbewustzijn in hoofdstuk 3.

3 | Veiligheidsbewustzijn

Bij het beheer van speelnatuur gaat het niet alleen om zorgvuldige handelingen en veilige toestellen op zich, maar ook om bewust veilig handelen en communiceren. Daartoe is het nodig om iets over risicobeheer en risicocommunicatie te weten.

3.1 (On)aanvaardbare risico's

“Ieder kind heeft het recht één keer in zijn leven uit een boom te vallen” (J. van Alkemade, Nederlands Bosbouw Tijdschrift, 2000). Zonder ernstig letsel als gevolg is dan bedoeld.

Spelen zonder risico's bestaat niet. “Kinderen moeten leren omgaan met risico's en dat kan leiden tot bulten, wonden en zelfs incidenteel tot gebroken ledematen”, zo stelt de inleiding bij de Europese veiligheidsnormen (NEN 1176 deel 1). Zonder gevaar en risico's gaat leren meestal traag en moeizaam, bij gevaren en risico's begrijpen kinderen vaak sneller wat ze moeten doen.

Aanvaardbare risico's zijn lichte, niet blijvende letsels. Schrammen, bulten, splinters, (eenvoudige en incidentele) breuken: het zijn pijnlijke, maar wel leerzame momenten voor een kind. Ook om later aan het eigen kind door te geven.

Enig letsel bij spelen mag voorkomen, maar er mag geen sprake zijn van onaanvaardbare risico's.

Onaanvaardbaar risico is: blijvend ernstig letsel en overlijden.

Een risico is onaanvaardbaar, wanneer:

1. het risico voor kinderen niet of nauwelijks herkenbaar, dus verborgen is;
2. de ernst van het mogelijk letsel niet in verhouding staat tot de speel/leerwaarde van het risico;
3. er geen of niet voldoende maatregelen zijn genomen om het mogelijke blijvend letsel te beperken.

Omgekeerd stelt men ook (Van Aken c.s.) dat er sprake is van een aanvaardbaar risico, indien:

1. het geen aanleiding geeft tot ernstig letsel;
2. het te herkennen is;
3. het de speelwaarde verhoogt.

3.2 Het belang van een veiligheidscheck

Bij speelnatuur en speelbossen is er een noodzaak om bij aanleg een veiligheidscheck van het gehele terrein uit te voeren. Daarbij wordt tevens vastgesteld op welke punten het terrein en de speelaanleidingen jaarlijks gecontroleerd worden op de staat van onderhoud. Daarbij is het vervolgens van belang dat de eigenaar zijn verantwoordelijkheid neemt en zijn eigen beleid uitvoert en registreert.

Een veiligheidscheck is een goede manier om risico's bij spelen te beoordelen. Het levert inzicht in de bestaande veiligheid op, inventariseert de punten waar op gecontroleerd moet worden en waar op den duur sprake zou kunnen zijn van bijvoorbeeld slijtage of rotting.

Het belangrijkste aspect van veiligheidsbewustzijn is het eenmalig maken van een veiligheidscheck. Het maken van zo'n veiligheidscheck dwingt om zich goed van de veiligheid bewust te worden en alle opties voor aanvaardbaar maken van risico's systematisch en regelmatig langs te lopen. Een veiligheidscheck leidt tot bewuste veiligheidskeuzen. In Bijlage A is een voorbeeld opgenomen van een veiligheidschecklist.

3.3 Veiligheidsbewustzijn in de praktijk

Het is aan te bevelen dat iedere beheerder van speelnatuur een opleiding over veiligheid van speelvoorzieningen volgt. Het is noodzakelijk om met veiligheidsogen te leren kijken. Onder dit veiligheidsbewustzijn valt bijvoorbeeld het herkennen van voor kinderen onzichtbare gevaren of het onderkennen van risico's die de speelwaarde niet verhogen. Veiligheidsbewustzijn gaat ook over preventie, bijvoorbeeld het voorkomen van vallen, beknellen, snijden, struikelen, botsen, enz. (zie bijlage A). Op zich horen V-vormige takaanzetten nu eenmaal bij de natuur en ze hoeven dus niet verwijderd te worden. Op plekken waar veel wordt gespeeld, dus bij de hoogste gebruiksfrequentie is het wel raadzaam bij het snoeien te kijken naar V-vormige takoksels die een gevaar voor het spel kunnen opleveren.

Ook is het nuttig om als beheerder eens de discussies over speeluitdaging versus speelveiligheid gevoerd te hebben. Hiermee bereidt een goed beheerder zich voor op het veilig gebruik van de speelnatuur, de gebruikers en op eventuele klachten.

Het is zinvol om nuchter en zonder angst naar voorzienbare gevaren bij het spelen te kijken. Er zijn voorzienbare gevaren bij speelelementen bij een redelijkerwijs voorzienbaar gebruik door kinderen. Een glijbaan zal voorzienbaar ook beklommen worden. Het gaat dus bij veiligheid niet alleen hoe een speelaanleiding of toestel bedoeld is, maar ook om hoe een speelelement gebruikt wordt.

In het geval van voorzienbare ernstige gevaren is er een noodzaak tot preventieve maatregelen.

3.4 Training, opleiding en netwerken

Er zijn opleidingen en trainingen inzake spelen en veiligheid bij verschillende bedrijven van zowel korte als langere duur. Er zijn verschillende netwerken over spelen en natuurlijk spelen. Voor informatie over veilig spelen wordt verwezen naar www.allesoverspelen.nl en www.veiligheid.nl van de Stichting Consument en Veiligheid; voor een netwerk over spelen in de natuur en natuurlijk spelen: www.springzaad.nl.

De Stichting Oase heeft een rijk geïllustreerd boek geschreven met veel foto's en veel voorbeelden: "Vrij spel voor kinderen en natuur" (uitgeverij Jan van Arkel, 2007 of te bestellen op voornoemde website van Springzaad).

Staatsbosbeheer geeft op zijn website informatie over zijn (ca. 20) speelbossen en heeft samen met de Stichting Recreatie een brochure uitgegeven: "Vrij spel voor het speelbos".

Voor gemeentelijke beheerders is er een Handboek "Speelnatuur in de stad" in de maak. Het netwerk *childfriendly cities* richt zich op de politieke en bestuurlijke kant van het spelen en niet op beheerpraktijk. Daar gaat het meestal niet over zaken als veiligheid.

3.5 Taakverdeling en organisatie

Speelnatuur en speelbossen zijn zeer uiteenlopend georganiseerd. Sommige speelnatuur is een onderdeel van een grote beheerorganisatie, terwijl andere speelnatuur bestaat uit een zelfstandige stichting of vereniging opgericht door betrokken wijkbewoners of door een landelijke organisatie voor kinderen.

Opvallende uitkomst van dit onderzoek is dat een aantal ook grote beheerders niets over de taakverdeling op schrift heeft staan. De veel voorkomende werkwijze dat een terreinbeherende organisatie de controle van speelaanleidingen en speeltoestellen aan een ander, bijvoorbeeld een gemeente overlaat, is meestal juridisch onvoldoende om de aansprakelijkheid af te wentelen. Indien een terreinbeheerder de feitelijke controle geheel of gedeeltelijk door een andere partij laat uitvoeren, moeten deze afspraken op papier staan.

Privaatrechtelijk uitgangspunt is dat de terreineigenaar in beginsel aansprakelijk is voor alle gebrekkige opstellen, dus ook voor gebrekkige speelaanleidingen of gebrekkige speeltoestellen (art. 6:174 Burgerlijk Wetboek).

Indien een terreineigenaar het beheer en de veiligheidscontrole van speelelementen volledig aan anderen wil overlaten dan moet hij om een aansprakelijkheidsclaim te kunnen afweren de volledige overdracht van zijn aansprakelijkheid aan de beherende en controlerende partij(en) duidelijk hebben opgeschreven.

Kortom: het is van het grootste belang dat er duidelijke schriftelijke afspraken zijn over de taakverdeling ten aanzien van veiligheid en aansprakelijkheid. Indien er een klacht of een claim komt, moet duidelijk op papier staan wie waarvoor verantwoordelijk respectievelijk aansprakelijk is.

3.6 Aansprakelijkheidsvermindering

In een aantal bijzondere gevallen kan men proberen expliciet de aansprakelijkheid te verminderen of geheel uit te sluiten. Dat is slechts in een beperkt aantal gevallen mogelijk. Alleen bij georganiseerde activiteiten zoals excursies, begeleid spel en dergelijke is het uitsluiten van elke aansprakelijkheid mogelijk, mits dit zowel mondeling als vooraf schriftelijk gebeurt.

Bij andere gevallen is dit geheel uitsluiten slechts beperkt mogelijk, omdat de wet uitgaat van enerzijds de eigen verantwoordelijkheid van kind en ouder, anderzijds van de zorgplicht en veiligheidsplichten van de eigenaar/beheerder.

Een verbodsbord zoals 'verboden voor kinderen boven de 12 jaar', vermindert in beginsel niet de aansprakelijkheid van de eigenaar van de speelnatuur. Het verbod zegt immers enkel iets over het verblijf, maar niets over het gevaar of de mate van gevaar.

Schade door kinderen

Omgekeerd is de situatie voor de eigenaar/beheerder van speelnatuur in het geval van letsel of schade veroorzaakt door kinderen. Bij eigen schuld is dit in beginsel voor eigen rekening of voor rekening van de ouders. Voor kinderen onder de 14 jaar zijn altijd de ouders volledig aansprakelijk jegens benadeelde derden. Een kind van 14 tot 16 jaar kan zelf deels aansprakelijk zijn. Een kind van 16 jaar en ouder is zelf geheel aansprakelijk voor zijn schadeveroorzakend handelen tegenover anderen.

3.7 Verzekering

Aangeraden wordt dat de rechtspersoon die de speelnatuur in eigendom heeft een algemene aansprakelijkheidsverzekering of ongevallenverzekering afsluit ter afwenteling van aansprakelijkheidsclaims inzake schade, letsel en overlijden. Zowel in België als in Duitsland zijn er voorbeelden van dergelijke ongevallenverzekeringen speciaal voor de eigenaren/beheerders van speelnatuur. In België dekt de algemene aansprakelijkheidsverzekering niet alleen de schade (inclusief letsel) aan bezoekers van speelterreinen en speelzones, maar ook alle andere schade door of bij bosbeheer.

In Duitsland valt aansprakelijkheid voor schade in speelnatuur onder de gewone aansprakelijkheidsverzekering ("Haftpflichtversicherung") van gemeenten.

Opmerkelijk is dat er een Duitse zorgverzekeraar is die meebetaalt aan speelnatuur vanuit de motivatie dat spelen in en met de natuur aantoonbaar de gezondheid bevordert, zowel op korte als langere termijn.

Ideaal voor Nederland zou zijn indien enkele grote speelnatuur beherende organisaties gezamenlijk hun terreinen zouden verzekeren tegen schadeclaims bij schade of letsel in speelnatuur, waarbij kleinere terreinbeherende organisaties zich zouden kunnen aansluiten.

4 | Richtlijnen voor het beheer

4.1 Beheer van speelnatuur met speelaanleidingen

Indien men kiest voor speelnatuur met speelaanleidingen geldt de privaatrechtelijke zorgplicht. Daaronder valt in elk geval een regelmatig uitgevoerde, in beginsel jaarlijkse grote terreincontrole van het gehele speelnatuurterrein en de bijgehouden veiligheidsregistratie (zie bijlage A: veiligheidsplan en veiligheidscheck).

Een plan van aanpak van het beheer van speelaanleidingen geeft antwoord op de vragen:

1. Wie is verantwoordelijk voor onderhoud en veiligheidscontrole?
2. Wie voert dit onderhoud en deze controle uit?
3. Hoe vaak voert men dit onderhoud uit? Bij voorkeur onderverdeeld in:
 - a. Visuele controle. Twee maal per jaar. Een kort overal langslopen. Een regelmatige routine.
 - b. Controle inclusief groot onderhoud. Jaarlijks. Functioneel/reparatief onderhoud. Reparaties uitvoeren, zand aanvullen, enz.
4. Waar op letten bij de drie voornoemde onderhoudscategorieën?
5. Registreer: data eigen onderhoud, controles, meldingen en afhandelingen, ongevallen.

Belangrijke leidraad is dat men bij ongeval, schadeclaim of klacht ook snel en goed de beheergegevens terug kan halen. Of dit nu in een geavanceerd digitaal beheersysteem of in een handgeschreven blocnote wordt bijgehouden, is in beginsel om het even.

4.2 Beheer van speelnatuur met zelfbouwsels (door kinderen)

Een beheerder van speelnatuur wil meestal dat er naar hartelust hutten, dammen, bruggen, heuvels of gaten gemaakt worden in zijn speelnatuur.

Een eigenaar/beheerder is in beginsel niet aansprakelijk voor schade of letsel voortvloeiende uit gevaren door deze tijdelijke bouw- en aanlegwerken die door kinderen/gebruikers zelf zijn gemaakt.

Toch kan het (langdurig) handhaven van deze “zelfbouwsels”, die soms gebrekkig en gevaarlijk zouden kunnen zijn, ertoe leiden dat ze als speeltoestel worden aangemerkt. Dus na verloop van tijd als een zelfbouwsel permanent gehandhaafd wordt, kan het als een speeltoestel onder het WAS worden aangemerkt. Ook kunnen deze bouwsels dan onder de privaatrechtelijke aansprakelijkheid van de beheerder komen te vallen. De gangbare richtlijn is om ten minste eenmaal per jaar alle zelfbouwsels af te breken of te verwijderen en hierop tweemaal per jaar te controleren. Bij gevaarlijke situaties dient direct ingegrepen te worden.

4.3 Beheer van speelnatuur met speeltoestellen

Het juiste beheer van speeltoestellen is gericht op het handhaven van de veiligheid, die bij de keuring/certificering van het toestel is vastgesteld. Regelmatige controle op de staat van de constructie zijn dus van groot belang.

Regels voor de keuring, plaatsing en beheer van speeltoestellen ten bate van de veiligheid zijn beschreven in het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (zie ook Bijlage D).

Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen

Sinds 1997 is in Nederland het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (WAS) van kracht. In het WAS staat omschreven aan welke eisen speeltoestellen moeten voldoen. Hierbij wordt uitgegaan van de ‘algemene

veiligheidseis; "Attractie- en speeltoestellen zijn zodanig ontworpen en vervaardigd, hebben zodanige eigenschappen en zijn van zodanige opschriften voorzien, dat zij bij redelijkerwijs te verwachten gebruik geen gevaar opleveren voor de veiligheid of de gezondheid van personen." (art. 4 WAS).

Certificering

Volgens het WAS moeten speeltoestellen gecertificeerd zijn. Dit betekent dat het toestel is goedgekeurd door een aangewezen keuringsinstantie. Dit certificaat is het bewijs dat de constructie van het toestel voldoet aan de wettelijke regels en veilig is bevonden. Over het algemeen wordt het certificaat bijgeleverd wanneer u een speeltoestel aanschaft. Het is wel aan te raden te informeren of de betrokken keuringsinstantie in Nederland wel bevoegd is. Wanneer men zelf een speeltoestel ontwerpt en/of bouwt moet dit gecertificeerd worden door een aangewezen keuringsinstantie. Een actuele lijst met aangewezen keuringsinstanties (AKI's) kan worden gevonden op de website van de Voedsel en Waren Autoriteit (www.vwa.nl).

Logboek

De beheerder dient door middel van onderhoud en periodieke inspecties en regelmatige controle er voor te zorgen dat het speeltoestel veilig blijft. Het logboek helpt hierbij als leidraad en maakt het tevens mogelijk de uitgevoerde beheertaken indien nodig inzichtelijk te maken. Het logboek wordt meestal bij een gekeurd speeltoestel geleverd, maar bij niet gekeurde of zelfgebouwde speeltoestellen moet men zelf een logboek opstellen volgens de verplichtingen van het WAS. Bijlage III van het WAS bevat een model logboek. Men kan een logboek zien als een handleiding bij het beheer en controle. In het logboek worden onder andere inspecties, reparaties en ongevallen gerapporteerd. Zo blijft het logboek actueel (zie hierna bijlage D).

Inspectie

Door verwerking of vernieling kunnen speeltoestellen na verloop van tijd gebreken gaan vertonen. Elk speeltoestel zal dus jaarlijks geïnspecteerd moeten worden. Iedereen is bevoegd dit te doen, het is echter verstandig dit uit te laten voeren door een deskundige instantie of door eigen deskundig personeel. Het inspectierapport vermeldt in hoeverre het speeltoestel voldoet aan de beheer- en onderhoudsnormen en geeft daarover advies.

Aanvullende bepalingen

In de WAS is aangegeven dat wanneer een constructie dat als speeltoestel is aan te merken op een publiek terrein aanwezig is, dan is dit terrein als speelterrein te definiëren. Tijdens de workshop is gesproken over de interpretatie omdat speelnatuur vaak grotere eenheden betreft tot 20 ha. Uit de workshops kwam het voorstel naar voren om de strook rond het speeltoestel als speelterrein te beschouwen. Indien rondom een speeltoestel een terrein zodanig is afgeschermd met beplanting, water of anderszins zal dit het daadwerkelijke speelterrein of speelzone zijn. Het gaat dus meer om de open ruimte rond de speeltoestel en de afbakenende werking van beplanting of andere elementen dan om een afstandmaat voor wat wel en geen speelterrein is. Daarbij is het afhankelijk van de openheid van de speelnatuur welke maat gehanteerd moet worden. De maten die globaal geadviseerd worden zijn: 20 meter bij visuele begrenzing (reliëf of beplanting) en 50 meter bij een open terrein.

Bij speeltoestellen kan een constructie die hoogst waarschijnlijk niet bedoeld is als speeltoestel, bv een kunstobject, wel als zodanig worden aangemerkt indien het in de nabijheid staat van een speeltoestel (indirect speeltoestel). Het is daarom aan te bevelen bij een open terrein een speeltoestel fysiek af te schermen of dezelfde maten te hanteren zoals voor het speelterrein gehanteerd wordt zodat niet een toevallig nabijstaand kunstobject tot speelobject wordt door zijn plaatsing zeer nabij of op een speelterrein met speeltoestellen.

4.4 De praktijk bij beheer en inrichting

4.4.1 Natuurterrein

Het natuurterrein dat aangewezen is als speelnatuur dient jaarlijks een grote terreincontrole te krijgen, bijvoorbeeld voor aantasting van zieke delen bij bomen.

4.4.2 Bodem

Een bosbodem die bestaat uit een dikke humuslaag, die meestal maximaal veerkrachtig is, is veelal geschikt als speelbodem. De bodem rond speelaanleidingen zou bij voorkeur een obstakelvrije zone moeten zijn, waar zonder gevaar voor ernstig letsel gevallen kan worden. Bijvoorbeeld geen stobben onder een omgetrokken boom. Graven is een fijn spel dat in beginsel overal moet kunnen in speelnatuur. Demp echter te diepe kuilen. Is het dieper dan 100 cm dan is er vaak sprake van een voorzienbaar instortingsgevaar en valgevaar. Hier geldt vanwege de zelfbouw door kinderen of hun begeleiders de opruimplicht van eenmaal per jaar. Verwijder ook te veel of te gevaarlijk afval, zoals planken, board of plastic dat vaak gebruikt wordt om een kuil af te dekken.

4.4.3 Bomen en klimbomen

Bomen waarin geklommen kan worden zijn gewoon een onderdeel van de natuur. Neergelegde boomstammen of omgetrokken bomen bedoeld om te klimmen zijn speelaanleidingen.

Pas indien men bewerkingen aan een boom uitvoert die expliciet uitnodigen tot spelen, kan deze een speeltoestel worden, bijvoorbeeld door bebording of door bijvoorbeeld aangebrachte klimsteunen (zie uitgebreid ook bijlage D: speeltoestellen en beheer).

Valhoogte en valondergrond bij speelaanleidingen zoals omgetrokken bomen zijn belangrijk. Voor de meeste kinderen blijken geringe hoogten al voldoende spanning op te leveren. Bij een omgetrokken boom bedoeld voor spel is het wenselijk de eventueel aanwezige boomstobben in de valruimte onder de boom te verwijderen en te zorgen dat er geen andere gevaarlijke obstakels zijn, zoals een hek of prikkeldraad.

4.4.4 Water

De uitgangsnorm voor de diepte van water bij de aanleg van speelwater is maximaal 50 cm. diep. In de praktijk zijn echter vele bestaande waterlopen dieper dan 50 cm. Het is daarom veel belangrijker te zorgen voor een veilige oeverinrichting, bij voorkeur dus zo flauw mogelijk ingerichte oevers, die ook zo ver mogelijk onder water doorlopen. Flauwe taluds (1:3) zijn bij voorkeur voorzien van een horizontale plasberm (gemeenten hanteren vaak 50 cm breed). Kindvriendelijke oevers zijn overigens vaak ook natuurvriendelijke oevers en daar valt voor kinderen ook veel meer te ontdekken. Let op de zichtbaarheid van kinderen aan de waterkant, dus niet te veel beplanting aan de waterrand.

De waterkwaliteit kan op verschillende manieren gewaarborgd worden. Voldoende doorstroming van een waterloop is belangrijk voor de waterkwaliteit. Soms zal men liever met een grondwaterpomp telkens deze doorstroming op gang brengen dan wachten op andere doorstroming. Verschillende speelbossen werken met een aangelegd stroompje met speelwater dat gevoed wordt door een waterpomp. Indien de waterpomp schoon grondwater oppompt loopt men niet de risico's die kunnen samenhangen met oppervlakte water, dat vervuild kan raken. Bij het slaan van een grondwaterpomp kan men de grondwaterkwaliteit bemonsteren, maar speelwater hoeft niet de kwaliteit van drinkwater of zwemwater te hebben. Bij een zichtbare pomp is het belangrijk dat vermeld staat dat het geen drinkwater is. Soms wordt daarom de pomp min of meer onzichtbaar weggewerkt.

Als beheerder is het belangrijk te weten waar je water vandaan komt en wat er in (kan) zit(ten). Visuele controle van het water is dan doorgaans voldoende. Bij twijfel zoals bij hoge temperaturen is bemonstering van de waterkwaliteit aan te raden. Bij zichtbaar slechte waterkwaliteit ("groene soep") van het oppervlaktewater gaan kinderen uit zichzelf niet het water in; ook ouders zien dat.

Indien gekozen wordt voor zwemwater geldt hiervoor een vaste wettelijke normering (zie bijlage C).

4.4.5 Vuur

Buiten vuur maken is juridisch “het verbranden van afval buiten inrichtingen”. Vuur maken is in beginsel verboden op grond van artikel 10.2 Wet Milieubeheer, maar het college van burgemeester en wethouders van een gemeente kan een ontheffing verlenen (art. 10.63 Wet Milieubeheer). Deze ontheffing om vuur te maken of voor de aanleg van een vuurplaats is onderworpen aan per gemeente verschillende voorschriften op grond van de Algemene Plaatselijke Verordening (APV). Meestal zijn de concrete aanwijzingen van de brandweer op te volgen. Vaak is een vuur maken vrij van ontheffing als men dit vuur gebruikt voor het bereiden van voedsel. Een ketel met soep kan dan veel rompslomp besparen. Ook vuurkorven en soortgelijke “kleine sfeervuren” zijn meestal vrijgesteld.

Een goede vuurplaats wordt zorgvuldig gesitueerd in het zicht van toezichthouders of op een locatie met veel passanten. Er is tijdens een vuur altijd en voortdurend toezicht.

Een vuurplaats is gesitueerd op een onbrandbare ondergrond van bij voorkeur zand en voorzien van een brede randzone van zand of stenen. Een vuurplaats ligt zo ver mogelijk verwijderd van houtige gewassen en bouwwerken.

Er wordt geen afval verbrand, maar alleen schoon hout.

Zorg voor de nabijheid van veel zand en veel water, zoals sloot of waterplas, als blusopties.

4.4.6 Flora en Groenvoorzieningen

Beplanting kan veiligheid bevorderen en belemmeren. Het bevorderen van veiligheid kan door bij aanleg en inrichting gebieden te scheiden. Bijvoorbeeld kan men speelaanleidingen van elkaar afscheiden met beplanting en daarmee botsingen tussen kinderen voorkomen. Beplanting kan zorgen voor afscheiding tussen gebieden voor jongere en oudere kinderen (meestal vanaf ca. 6 jaar). Dan biedt beplanting vaak een gevoel van geborgenheid. Beplanting kan veiligheid belemmeren door gevaarlijke plaatsen, bijvoorbeeld diepe gaten of diep water, aan het zicht te onttrekken (zie 3.3. Veiligheidsbewustzijn in de praktijk).

Er is vaker discussie of alle giftige planten, bomen en struiken gehandhaafd kunnen blijven. *“Alles is vergif en niets is zonder vergif alleen op de hoeveelheid komt het aan”* schreef Paracelsus, een kruidenkundige, in 1570. Kortom: giftigheid hoort gewoon bij de natuur.

Beukenootjes zijn in kleine hoeveelheden prima te eten, maar in grotere hoeveelheden giftig... Maar om daarom nu oude beuken te gaan kappen, lijkt een verkeerde vorm van inrichting en beheer.

4.4.7 Fauna (wilde dieren, grazers, honden, teken, andere insecten,...)

Vanuit het oogpunt van schade en letsel zijn er eigenlijk drie soorten dieren.

Allereerst de wilde dieren. Wilde dieren zijn in de rechtspraak over schade en letsel vrijwel altijd beschouwd als “zaken van niemand” met een eigen aard of wil, waarvoor niemand aansprakelijk is. Dus een beheerder kan bijvoorbeeld niet aansprakelijk gehouden worden voor een ree of haas die tegen een auto aanloopt.

Ook teken, bacteriën en virussen kan men niet bezitten. Bijen, wespen, hoornaars en talloze andere stekende insecten kunnen dus in beginsel geen aansprakelijkheid voor de beheerder opleveren.

Wel is het aan te raden om in extreme gevallen te waarschuwen. Men kan bijvoorbeeld door middel van een lint een hoornaarnest bij de druk bezochte ingang van het terrein markeren als waarschuwing voor bezoekers.

Het andere uiterste zijn de gedragingen van dieren, die men bezit, waarvoor de bezitter in beginsel altijd aansprakelijk is. Niet alleen huisdieren, maar ook alle landbouwhuisdieren kan men “bezitten”. Dus alle schade- of letsel veroorzakende gedragingen van bijvoorbeeld alle grazers vallen in beginsel wel onder de aansprakelijkheid van de beheerder, tenzij bezoekers zich zeer onverantwoord jegens de dieren gedragen, bijvoorbeeld slaan of opjagen. Grazers en kinderen zijn niet te combineren in speelnatuur. Kennismaking onder toezicht in struinnatuur heeft een toegevoegde waarde om kinderen te leren omgaan met natuur.

Loslopende honden en spelende kinderen gaan niet samen. Vanuit hygiëne en veiligheid is het raadzaam de gemeentelijke richtlijn hiervoor over te nemen en honden in speelnatuur te verbieden.

4.4.8 Afval

Een spelend kind mag redelijkerwijze verwachten dat er in een speelbos geen afval ligt dat gevaar oplevert, bijvoorbeeld planken met spijkers. Overweeg afvalvoorzieningen voor bezoekers en controleer het terrein met enige regelmaat afhankelijk van de gebruikintensiteit. Overigens wordt in Vlaanderen juist geen afvalvoorzieningen neergezet omdat dit rommel oplevert; mensen nemen dan meestal alles mee terug.

4.4.9. Ongewenste bezoekers

In de praktijk blijkt speelnatuur in de nabijheid van stedelijk gebied ook allerlei ongewenste bezoekers met ongewenst gedrag aan te trekken. Er kan sprake zijn van één persoon of een groep jongeren, die het rustig spelen van anderen verstoren. Soms zijn er ongewenste activiteiten, zoals feestelijke samenkomsten, criminele of onzedelijke praktijken en dan vaak in de nachtelijke uren. Al deze ongewenste bezoekers kunnen voor feitelijke en sociale onveiligheid zorgen, veroorzaken meestal afval en bovenal een slechte reputatie van het gebied. Een goede zonering tussen de verschillende bezoekersgroepen is zeer wenselijk.

Meestal zijn er redenen genoeg om toezicht te houden door regelmatige en onregelmatige surveillance. Afhankelijk van de aard van problematiek is het van belang zo snel mogelijk samenwerking te zoeken met gemeente, provincie, jeugd- of maatschappelijk werk, wijkcommissie of politie. Ook sociale controle door buurtbewoners of ouders kan zeer effectief zijn. Onderzoek ook eens of het mogelijk is om het illegale feest 's nachts om te zetten naar een goed georganiseerd en toegestaan feest in de middag of avond.

Het is mogelijk om bij aangifte van overtredingen of misdrijven tegelijk een verzoek tot verhaal van de geleden schade te doen. Een schriftelijke taxatie van de schade of de rekening van herstel moet hiertoe overgelegd worden.

5 | Richtlijnen bij de communicatie

5.1 Veiligheidscommunicatie en risicocommunicatie

Communicatie met bezoekers is belangrijk om uit te nodigen tot spelen. Deze uitnodiging kan echter goed gecombineerd worden met gedragsaanwijzingen voor veiligheid.

Traditioneel is de communicatie over gevaren en risico's nogal beperkt en juridisch gezien onvoldoende.

Borden met "Betreden op eigen risico", "Spelen op eigen risico" en dergelijke hebben wel een beperkt aansprakelijkheidsverminderend effect. Voorop moet worden gesteld het feit dat veel kinderen niet of nauwelijks borden lezen. Maar ook de volwassenen zijn niet echt geholpen met enkel waarschuwen voor gevaar anders dan dat ze wellicht oplettender zijn.

Wat beter helpt is: concrete gedragsaanwijzingen geven.

Dus niet "Pas op grazers!", maar "Nooit voeren en hou minimaal 25 meter afstand!".

Concrete gedragsgerichte veiligheidscommunicatie is beter dan vage waarschuwende risicocommunicatie. Geef duidelijke, concrete voorbeelden van het veilige of gewenste gedrag.

Verder zijn verboden van welke aard ook, juridisch niet van invloed op de aansprakelijkheid. Bijvoorbeeld het bord "verboden toegang" zegt enkel iets over het wel of niet ergens mogen zijn, maar niets over de aanwezigheid van mogelijk gevaar.

Bovenstaande samengevat naar effecten:

- verbieden is neutraal;
- waarschuwen werkt enigszins;
- concrete gedragsaanwijzingen leidt tot duidelijkheid.

5.2 Doelgerichte en planmatige communicatie

Zoals eerder omschreven: een risico moet herkenbaar en zichtbaar gemaakt worden om aanvaardbaar te zijn. Het gevaar mag dus niet verborgen zijn. Een manier om het risico te minimaliseren is door gebruikers op de hoogte te brengen van mogelijke gevaren. Ze zijn vervolgens zelf in staat te kiezen om het risico te nemen en kunnen er bij hun handelingen rekening mee houden. Om te kiezen voor het juiste traject is het belangrijk dat wordt stil gestaan bij de volgende vragen:

Wat is de boodschap?

De juiste boodschap is gericht op het verkleinen van risico in plaats van slechts het aanduiden van het gevaar.

Veiligheidscommunicatie moet dan ook aandacht besteden aan de maatregelen die door alle betrokken partijen kan worden/ is uitgevoerd om het risico te minimaliseren. Een simpel voorbeeld; de boodschap; "Pas op; teken!", zal slechts lijden tot paniek, beter is het om aan te geven hoe men er om moet gaan. Dus:

"Gedurende de zomermaanden zijn in het gebied teken actief. U wordt aangeraden bij thuiskomst uzelf en uw kinderen te controleren op de aanwezigheid van teken. Meer informatie vindt u op ..." met een afbeelding van de teek.

Wie is de doelgroep?

Afhankelijk van de doelgroep kiest u de juiste taal en het juiste medium. Voor kinderen is het bijvoorbeeld beter om met foto's of ander afbeeldingen te werken of de boodschap via hun ouders te verkondigen. Kinderen zijn juridisch in beginsel handelingsonbekwaam en worden daarom niet geacht te lezen.

Wat is het juiste medium?

Ook welk medium gekozen wordt is van belang. Zo zijn borden niet geschikt voor grote lappen complexe tekst. Een goede stelregel is om teksten op borden niet langer te maken dan circa 50 woorden. Langere teksten worden vaak niet of niet geheel gelezen. Bij langere teksten kan gekozen worden voor kopjes of verwezen worden naar een website.

Communicatie kan ook ongeschreven zijn. Zo is het met paaltjes of met een takkenwal begrenzen van de speelnatuur ook een vorm van communicatie.

6 | Financiële aspecten

Het waarborgen van goede speelnatuur, die voldoet aan veiligheidseisen en zorgplicht (aansprakelijkheid) vraagt om consequente financiële keuzes.

Een belangrijke afweging die de kostenomvang mede bepaalt is: hoe intensief of extensief wil men het veiligheidsbeheer uitvoeren? Deze mate van beheerintensiteit heeft met verschillende factoren te maken als locatie, inrichting, bezoekersaantallen, soorten bezoekers, plaatsgevonden incidenten, enz.

Bijvoorbeeld naar mate er meer bezoekers komen in het speelbos, zal juridisch gesproken de controle op veiligheid intensiever moeten zijn. Meer mensen zorgen immers voor meer slijtage van de speelobjecten, meer veranderingen in de omgeving, meer afval, enz. In bijlage B staat een beheerschema voor speelbossen naar beheerintensiteit met een kostenoverzicht.

In algemene zin zijn er wel financiële, gemeentelijke speelrichtnormen van bijvoorbeeld 36,- euro per m² voor speelplek renovatie (Bouwmeester, 2006; Van Aken et. al., 2003). Hierbij hanteert men een vaste opbouw van de exploitatiekosten:

- financieringskosten (vervangingsreserve, rente, enz.)
- onderhoudskosten (groen, paden, bodem, enz.)
- bijzonder beheer (toezicht, spelbegeleiding, activiteitenbudget, vergoeding bewonersparticipatie, enz.)

Onderzoek in 2006 naar de kosten van aanleg van een speelbos laten cijfers zien die variëren tussen 25.000,-- tot 150.000,-- euro (F. Huis e.a. in Vrij spel voor het speelbos, Stichting Recreatie, 2007). Uit ditzelfde onderzoek komt de richtnorm dat de beheerkosten ongeveer 7% van de aanlegkosten zijn. Jaarlijkse afschrijvingskosten voor speeltoestellen zijn meestal 10%.

Er zijn een aantal subsidieregelingen, die de aanleg van speelbossen of projecten in het kader van spelen in de natuur mede mogelijk maken, bijvoorbeeld:

- Provinciale Subsidierегeling Natuur (PSN)
- Regeling Inrichting Landelijk Gebied (ILG-fonds)
- Regeling Groen en de Stad (ministerie LNV)
- Investeringsregeling Stedelijk gebied (ISV-fonds)
- LEADER (Europese regeling)
- Regeling draagvlak natuur

Zie voor meer informatie op www.invloket.nl; www.vrom.nl; en www.europa.eu.

Ook sponsoring van speelnatuur komt regelmatig voor door bedrijven of anderen (o.a. Lionsclub, Rotary). Er is een groot aantal particuliere fondsen, zoals onder andere vermeld in het Fondsenboek.

Ten slotte wordt veel gebruik gemaakt van vrijwilligers, zoals betrokken ouders en buurtbewoners.

Wat betreft de opbrengsten van speelnatuur kan in algemene zin verwezen worden naar hoofdstuk 1 "Spelen in de natuur", waar een aantal "onbetaalbare" waarden van natuurlijk spel verwoord zijn. Dat zijn opbrengsten voor de bezoekers. Daarnaast kan voor opbrengsten gekeken worden naar bezoekersaantallen en naar betrokkenheid bij en draagvlak voor een gebied.

Inventarisatie van opbrengsten kan bijvoorbeeld worden onderzocht via enquête of interviews met bezoekers.

In bijlage B is een beheerschema opgenomen met voorbeelden van beheerhandelingen naar tijd en kosten.

BIJLAGE A:

Veiligheidsplan en veiligheidscheck

Doel en motivatie:

Het veiligheidsplan heeft als doel de veiligheid van speelnatuur te omschrijven, te beoordelen en zo nodig maatregelen te benoemen, die genomen kunnen worden ten behoeve van de veiligheid.

De veiligheidscheck bestaat uit drie stappen: bepaling van het beoordelingskader, identificatie van de veiligheid (gevaren), bepaling maatregelen om veiligheid te bevorderen. Deze drie stappen worden hieronder uitgewerkt.

Uitgangspunt en visie:

Kinderspel is niet enkel vermaak of recreatie, voor kinderen is spelen 'leren leven'. Risico's maken het spel van kinderen spannend en leerzaam. Het verkennen van risico's, het leren inschatten van gevaar en het oefenen van adequate reacties helpt kinderen veilig groeien. Reactievermogen, alertheid, evenwicht, lichaamsbesef zijn een aantal sleutelbegrippen bij het leren beheersen van risico's.

De bewust genomen risico's op speciaal voor kinderspel aangelegde terreinen moeten aan een aantal eisen voldoen om aanvaardbaar te zijn:

- Het risico moet voor de kinderen duidelijk herkenbaar, dus niet verborgen zijn.
- De ernst van het mogelijke letsel moet in verhouding staan met de speel-/leerwaarde van het risico.
- Er moeten maatregelen genomen worden, om in geval van een letsel de gevolgen daarvan te beperken (Toezicht, EHBO).

Stap 1: Bepaling van het beoordelingskader:

Bij de beoordeling van de veiligheid per onderdeel kunnen de volgende algemene beschouwingen als hulpmiddel aangehaald worden:

- In welke omgeving ligt de speelnatuur en de speelaanleidingen?
- Wat is de gebruiks-/speelintensiteit?
- Over welk soort speelnatuur gaat het?
- Wie zijn de voorziene gebruikers?
- Is er surveillance voorzien? Zo ja, in welke vorm?
- Wat zijn de kwaliteiten van de speelnatuur?
- Welke omstandigheden kunnen invloed hebben op het terrein en de speelaanleidingen?
- Is er mogelijk interactie met andere speelaanleidingen?

Dit beoordelingskader is eenmalig of 5-jaarlijks op te maken.

Stap 2: Identificatie van de veiligheid:

Het is van belang, dat er grondig en systematisch wordt gekeken naar de veiligheid en gezocht naar gevaren die de speelaanleidingen met zich mee brengen.

De in acht te nemen aandachtspunten zijn:

Eenmalig:

- 1 onderlinge situering van de speelaanleidingen
- 2 informatie aan de toezichhoudende volwassenen met betrekking tot de risico's (1 maal per 5 jaar updaten)
- 3 gevaren ten gevolge van het verlies van evenwicht van speelaanleiding, rekening houdend met de ondersteuning van het object, de ondergrond en de verankering van het object hierin, alsmede de mogelijke belastingen van het object
- 4 het gebruik van de speelaanleiding waaronder snijden, beklemming, afklemming, verstikking, wurging, verdrinking, botsen en overbelasting van het lichaam

Jaarlijks:

- 1 de aanwezige hoogteverschillen
- 2 de aanwezige groenvoorzieningen
- 3 de natuurlijke omgeving
- 4 voldoende draagkracht van de speelaanleiding, rekening houdend met de sterkte, de stijfheid en de vormingscapaciteit van de gebruikte materialen
- 5 de schokdempende, ruwe of gladde eigenschappen van de ondergrond en de bodemafwerking in verband met het vallen van de gebruikers
- 6 mogelijke interacties van de speelaanleiding en de gebruikers met de omgeving en de omstanders

Bij regelmatige controle:

- 1 gebrekkig onderhoud en beheer
- 2 rondslingerend materiaal (afval, enz.)

Soms kan de concrete situatie aanleiding zijn meer of andere aspecten aan bovenstaande lijst toe te voegen of weg te strepen.

Hoge risico's dienen te leiden tot aanpassingen. Naarmate de risico's lager worden kan mogelijk volstaan worden met maatregelen of zelfs waarschuwingsborden.

Stap 3: bepaling maatregelen om veiligheid te bevorderen

Speelaanleiding	Beschrijving aandachtspunt	Aanbevolen maatregel ter beperking van het risico/ aandachtspunten voor de controles	Urgentie hoog/laag

Bovenstaande tabel kan worden aangevuld met kolommen als: Intensiteit controle, frequentie controle, datum uitvoering controle, datum "melding", afhandeling "melding", overige, enz.

Veel voorkomende verwondingen of beschadigingen die men vaak als acceptabel en aanvaardbaar incident beschouwt, zijn gemotiveerd doordat:

- De invloed op de gezondheid van korte duur is en de schade herstelbaar, bijvoorbeeld een schaafwond/kapotte broek/bloedneus.
- Een mogelijke verwonding en het volgende proces van genezing een educatieve waarde heeft, bijvoorbeeld brandnetelbultje, braamdoorn in de huid.
- Het vermijden van het risico dat kan leiden tot de verwonding een ingrijpende belemmering zou zijn van de speelwaarde van het object.
- Het kennismaken met het risico alertheid, respect en reactievermogen voor de volgende keren zal trainen.

BIJLAGE B: BEHEERSHEMA SPEELNATUUR

NORMAAL BEHEER (=STANDAARD FREQUENTIE; ZIE TWEEDE SCHEMA)

		frequentie/jr	bewerk %	eenheid	hoeveelheid	norm	totaal uren berekend	Kosten €	
								manuur (incl. handger.)	externe kosten
1.1	Algemene voorzieningen	standaard				hoev/uur			
	1.1.1	afvalbakken, zitbanken e.d controleren	100	stuk	0	0,1			948,98
	1.1.2	reparaties	10	stuk	0	0,02			
	1.1.3	klein onderhoud	15	stuk	0	0,022			
	1.1.4	groot onderhoud	50	stuk	0	0,02			
	1.1.5	prullenbakken legen en afvoeren	100	stuk	0	0,25			
1.2	Speeltoestellen								
	1.2.1	visuele inspectie beheerder	100	stuk	0	0,5			
	1.2.2	functionele inspectie beheerder	100	stuk	0	0,5			
	1.2.3	inspectie deskundige	100	stuk	0	1			
	1.2.4	reparaties	10	stuk	0	1,5			
	1.2.5	klein onderhoud	15	stuk	0	1			
	1.2.6	groot onderhoud	50	stuk	0	2			
	1.2.7	risicoanalyse (1 x 5 jaar)	100		0	0,5			
	1.2.8	bijhouden logboek			0	0,25			
	1.2.9	keuring/certificering							0
1.3	Speelaanleidingen								
	1.3.1	visuele controle beheerder	100	stuk	0	0,25			
	1.3.2	functionele controle beheerder	100	stuk	0	0,25			
	1.3.3	Reparaties	10	stuk	0	0,5			
	1.3.4	klein onderhoud	15	stuk	0	0,5			
	1.3.5	groot onderhoud	35	stuk	0	0,25			
	1.3.6	veiligheidscheck (1 x 5 jaar)	100		0	0,25			
	1.3.7	bijhouden administratie			0	0,5			
1.4	Zelfbouwsels								
	1.4.1	visuele controle	100	stuk	0	0,5			
	1.4.2	jaarlijkse controle	100	stuk	0	0,5			
	1.4.3	groot onderhoud – opruimen	50	stuk	0	1			
	1.4.4	veiligheidscheck (1 x 5 jaar)	100		0	0,5			

2.1	Bodem	2.2.1	controle	1	1	Ha	0	0,1	
		2.2.2	klein onderhoud / obstakelvrij houden	1	1	Ha	0	0,1	
		2.2.3	groot onderhoud / vervangen-verversen	1	1	Ha	0	0,25	
2.2	Water	2.2.1	controle en visuele inspectie	1	100	Are	0	0,1	
		2.2.2	bemonstering en analyse	1			0		
		2.2.3	klein onderhoud oevers	1	100	Are	0	0,25	
		2.2.4	groot onderhoud oevers en waterbodembodem	1	15	Are	0	1	
2.3	Beplanting	2.3.1	controle en inspectie	1	100	Ha	0	0,001	
		2.3.2	klein onderhoud - snoeien gevaarlijke takken	1	50	Ha	0	0,01	
		2.3.3	groot onderhoud - snoei en afzetten	1	15	Ha	0	0,02	
2.4	Alg werkzaamheden	2.4.1	zwerfvuil opruimen en afvoeren	6	50	Ha	0	0,05	
TOTALE TECHNISCHE BEHEERKOSTEN									
3.1	Surveillance			6					
3.2	Handhaving			PM					
3.3	Analoge communicatie		folders	PM					
			infoborden	PM					
3.4	Digitale communicatie		website	PM					
			nieuwsbrieven	PM					
3.5	Overleg		intern (organisatie)	2					
			extern (betrokkenen en belanghebbenden)	1					

Frequentie

Frequentie van beheer en onderhoud speelnatuur is afhankelijk van:

- 1) gebruiksintensiteit
- 2) weersomstandigheden
- 3) bijzondere omstandigheden

Bij dit voorbeeld is uitgegaan van:

gebruiksintensiteit: < 100 bezoekers per dag

Weersomstandigheden: gemiddelde weersomstandigheden (KNMI)

bijzondere omstandigheden: geen extremen en calamiteiten, geen ongewenst gebruik of vandalisme

De intensiteit van het beheer kan toenemen bij verandering van de 'standaard'

gebruiksintensiteit	normaal beheer		intensief beheer		zeer intensief beheer	
	bezoeken/dag	frequentie	bezoeken/dag	frequentie	bezoeken/dag	frequentie
	< 100	x 1	100-500	x 2	> 500	x 3
weersomstandigheden	gemiddeld	x 1	> 25 % gem	x 2	> 50 % gem	x 3
bijzondere omstandigheden		PM		PM	PM	

Een voorbeeld: 1 ha speelnatuur met 4 speelaanleidingen en 2 door kinderen gemaakte zelfbouwsels, onder normale omstandigheden (= standaard frequentie; zie tweede schema).

			frequentie/jr	bewerk %	eenheid	hoeveelheid	norm	totaal uren	Kosten €	
									manuur (incl. handger.)	externe kosten
1.3	Speelaanleidingen		standaard			1 ha speel-natuur met 4	hoev/uur	berekend	manuur (incl. handger.)	externe kosten
	1.3.1	visuele controle beheerder	1	100	stuk	4	0,25	1,00	50,00	
	1.3.2	functionele controle beheerder	1	100	stuk	4	0,25	1,00	50,00	
	1.3.3	reparaties	1	10	stuk	4	0,5	0,20	10,00	
	1.3.4	klein onderhoud	1	15	stuk	4	0,5	0,30	15,00	
	1.3.5	groot onderhoud	1	35	stuk	4	0,5	0,70	35,00	
	1.3.6	veiligheidscheck	1	100		4	0,25	1,00	50,00	
	1.3.7	bijhouden administratie	1			4	0,25	0,00	0,00	
1.4	Zelfbouwsels		1	100	stuk	2	0,5	1,00	50,00	
	1.4.1	visuele controle	1	100	stuk	2	0,5	1,00	50,00	
	1.4.2	jaarlijkse controle	1	100	stuk	2	0,5	1,00	50,00	
	1.4.3	groot onderhoud - opruimen	1	50	stuk	2	1	2,00	50,00	
	1.4.4	veiligheidscheck	1	100		2	0,5	1,00	50,00	
2.1	Bodem		1	1	Ha	1	0,1	0,00	0,00	
	2.2.2	klein onderhoud/obstakelvrij houden	1	1	Ha	1	0,1	0,00	0,05	
	2.2.3	groot onderhoud/vervangen-verversen	1	1	Ha	1	0,25	0,00	0,13	
2.3	Beplanting		1	100	Ha	25	0,001	0,03	1,25	
	2.3.1	controle en inspectie	1	100	Ha	25	0,01	0,13	6,25	
	2.3.2	klein onderhoud/snoeien gevaarlijke takken	1	50	Ha	25	0,02	0,08	3,75	
	2.3.3	groot onderhoud - snoeien en afzetten	1	15	Ha	25	0,02	0,25	12,50	
2.4	Alg. werkzaamheden	2.4.1	6	50	Ha	50	0,05	7,50	375,00	100
TOTALE TECHNISCHE BEHEERKOSTEN										
3.1	Surveillance		6						848,98	100
3.2	Handhaving		PM							
3.3	Analoge communicatie	folders	PM							
		infoborden	PM							
3.4	Digitale communicatie	website	PM							
		nieuwsbrieven	PM							
3.5	Overleg	intern (organisatie)	2							
		extern (betrokkenen en belanghebbenden)	1							

BIJLAGE C:

Wet- en regelgeving

A. Privaatrecht dat met “spelen” te maken heeft, betreft:

* *Schade/Aansprakelijkheid. Artikelen: 6:162- t/m 168 Burgerlijk Wetboek.*

De zgn. “onrechtmatige daad”, “algemene zorgplicht” of “algemene aansprakelijkheid”.

* *Algemene aansprakelijkheid*

Art. 6:162 BW betreft de algemene verplichting van een schadeveroorzaker (= eigenaar of beheerder) om bij schade (= beschadiging, letsel of overlijden) in geval van onrechtmatig (vaak onzorgvuldig) handelen (bijv. bij schuld of nalatigheid) die schade aan de benadeelde te vergoeden.

* *Gebrekkige opstal*

Art. 6:174 BW: de bezitter (= beheerder of eigenaar) heeft een verhoogde aansprakelijkheid voor gebrekkige opstallen.

* *Kinderen*

Artikelen 6:164 en 169 Burgerlijk Wetboek: aansprakelijkheid voor het gedrag van kinderen.

Art. 6:164 BW: een kind onder de 14 jaar kan nooit zelf aansprakelijk zijn.

Art. 6:169 lid 1 BW: voor een kind onder 14 jaar is de ouder volledig aansprakelijk.

Art. 6:169 lid 2 BW: voor kind van 14 tot 16 jaar is ouder alleen bij verwijt aansprakelijk.

* *Productaansprakelijkheid*

Artikelen 6:185 t/m 193 Burgerlijk Wetboek.

Producenten zijn in beginsel aansprakelijk voor schade door gebrekkige producten.

Dit geldt ook voor de ontwerpers en producenten van speeltoestellen.

* *Dieren*

Art. 6:179 BW: de bezitter (=begeleider/beheerder/eigenaar) is in beginsel aansprakelijk voor schade veroorzaakt door gehouden/ niet wilde dieren.

* *Europese veiligheidsvoorschriften* inzake speeltoestellen EN/NEN 1176 en 1177

Gedetailleerde voorschriften inzake veiligheid van speeltoestellen bij ontwerp, fabricage, aanleg/montage en beheer en onderhoud. Zie www.nen.nl

B. Publiekrecht dat met “spelen” te maken heeft, betreft:

* *Verdrag inzake de rechten van het kind van 20 november 1989:*

Alle kinderen hebben recht op spelen, naast recht op zorg en liefde, genoeg en gezond eten, scholing, op eigen mening, geloof, verenigingskeuze en informatie. Kinderen hebben ook recht op bescherming tegen kinderarbeid, kindermishandeling, oorlog en geweld, seksueel misbruik. Recht op extra aandacht hebben wezen, vluchtelingen, gehandicapten en kinderen in problemen met politie/justitie.

* *Warenwetbesluit attractie- en speeltoestellen; hierna: WAS*

Speeltoestellen moeten veilig zijn. Definitie speeltoestel. Verplichtingen voor ontwerp, fabricage en import van speeltoestellen. Verplichte keuring en plaatsing toestel, verplichtingen voor beheer en onderhoud (o.a. logboek).

Zie uitgebreid hierna onder bijlage D.

* *Reikwijdte notitie WAS (2007) van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*

Criteria wat wel en geen speeltoestellen zijn.

* **Factsheet “Spelen in bossen” (2008) van de Voedsel en Waren Autoriteit**

Criteria wanneer een speelelement in speelnatuur een speelaanleiding of een speeltoestel is.
Dit is een praktische aanvulling op de Reikwijdtenotitie (incl. foto's).

* **Wet en Besluit hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden**

Eisen inrichting zwemplekken en criteria veilig zwemwater.

* **Waterleidingsbesluit**

De eisen waaraan de kwaliteit van drinkwater en (niet drinkbaar) huishoudwater moeten voldoen.

* **Provinciale verordening**

De meeste provincies hebben een grondwaterverordening waarin geregeld dat na melding het slaan van waterpompen met een geringe capaciteit is toegestaan.

* **Wet Milieubeheer (WM)**

Verbod om vuur te maken (= afvalstoffen verbranden) behoudens ontheffing van burgemeester en wethouders (art. 10.2 en 10.63 WM). Per gemeente verschillende nadere ontheffingsvoorschriften.

* **Ruimtelijke wet- en regelgeving**

Dit omvat onder andere Wet op de ruimtelijke ordening, Woningwet, Bouwbesluit, gemeentelijke bouwverordening, bestemmingsplan, enz. Het gaat om de toestemming of verplichtingen of een bepaald gebied voor spel of recreatie gebruikt mag worden en of vergunningen nodig zijn voor bepaalde aanleg of bouwwerken.

* **Natuurbeschermingswet- en regelgeving**

Dit omvat onder andere Flora- en Faunawet, Natuurbeschermingswet, Boswet, en gemeentelijke bomenverordening, enz. Het gaat om de bescherming van natuur- en landschapswaarden, zoals bescherming of verstoring van waardevolle planten of dieren, kapverbod, kapmelding of kapvergunning, beschermde leefomgeving of beschermde natuurgebieden.

BIJLAGE D:

Speeltoestellen en beheer

Een speeltoestel in de zin van het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (hierna: WAS) is: *“een inrichting bestemd voor vermaak of ontspanning waarbij uitsluitend van zwaartekracht of fysieke kracht van de mens gebruik wordt gemaakt.”* (artikel 1 c WAS).

In de zogenaamde Reikwijdtenotitie bij het WAS geeft het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport aan dat een speeltoestel een permanente constructie is, publiek toegankelijk moet zijn en geen duidelijk sporttoestel of speelgoed is. Als hulpmiddel is bij deze Reikwijdtenotitie een stroomschema gevoegd met ja of nee vragen om te bepalen of een constructie/inrichting wel of niet onder het WAS valt.

In dit schema van de Reikwijdtenotitie wordt expliciet als voorbeeld van een speeltoestel genoemd: “toestellen die mogelijk bestaan uit enkel natuurlijke materialen (maar wel in een constructie verwerkt zijn en hierdoor expliciet uitnodigen tot spelen) en bijvoorbeeld geplaatst zijn in zgn. speelbossen.”

Dit leverde in de praktijk veel discussies op wat in speelnatuur wel en niet onder het WAS viel. In het factsheet “Spelen in de bossen” (2008) geeft de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) de volgende drie aanvullende criteria die speelelementen tot speeltoestellen maken:

1. Doelbewust: het element is doelbewust geplaatst door de beheerder van het terrein opdat kinderen ermee kunnen spelen.
2. In een constructie verwerkt: alles wat herleidbaar uit twee of meer delen is samengevoegd en met elkaar of met de omgeving is bevestigd en niet door kinderen is los te maken.
3. Expliciet uitnodigen tot spelen (duidelijke speelwaarde): een gewone houten zitbank of gewone prullenbak kent geen duidelijke speelwaarde of bewerking/aanpassing en brengt daarmee ook geen speelrisico's met zich mee zoals vallen, beknelling en snijden.

Let op dat deze “factsheet” stelt: “indien een speelelement niet onder het WAS valt, maar op een locatie staat waar één of meer speeltoestellen zijn geplaatst, wordt uitgegaan van de mogelijke speelrisico's van dit speelelement. Dat wil zeggen dat het beoogde gebruik, de toepassing van het toestel en de mogelijke speelrisico's die samenhangen met de locatie van een toestel een grote rol speelt in het bepalen of een toestel een speeltoestel is volgens het WAS of niet.”

Alles wat geen speeltoestel is, wordt speelelement of natuurlijke speelaanleiding of spelaanleiding genoemd. Onder speel- of spelaanleiding valt alles wat geen speeltoestel is.

In het factsheet “Spelen in de bossen” van de VWA (2008) is een lijst opgenomen met 6 categorieën “natuurlijke speelaanleidingen”, waarvan vijf die niet onder het WAS vallen, die min of meer overeenstemmen met bovenstaande. Het is dus een speelaanleiding indien het valt onder 1 of meer van de volgende vijf categorieën:

1. Toestellen, die als element van hun spel door kinderen onder toezicht worden vervaardigd (bijv. boomhutten);
2. Datgene dat niet als constructie is aan te merken (losse materialen, omgetrokken bomen, etc.), tenzij het door een doelbewuste bewerking door de mens een speelobject is geworden of daarvoor bestemd;
3. Constructies zonder duidelijke speelwaarde en –risico's (doolhoven of hutten van wilgentakken, vogeluitkijkplaatsen, etc.);
4. Constructies door de natuur zelf ontstaan (“speel”eilanden, tegen elkaar gevallen bomen, etc.);
5. Tijdelijke constructies (door kinderen, bezoekers, groepen zelf gebouwd).

In deze factsheet zijn foto's van voorbeelden van wel en niet onder het WAS vallende speelelementen opgenomen.

Hier wordt volstaan met het noemen van enkele concrete (en “klassieke”) voorbeelden van speelelementen die geen speeltoestellen zijn:

- een omgevallen, neergelegde of omgetrokken boom;
- een eenvoudige hut van takken zonder constructies;

- een kring van zitstammen, mits de onderlinge afstand tussen de stammen groter is dan 150 cm (NEN springafstandsnorm voor kinderen).

Deze drie voorbeelden zijn enigszins abstract, want men mag best enige bewerking uitvoeren. Men kan bijvoorbeeld bij een neergelegde boom of klimboom enkele lastige takken verwijderen of bij een klimboom boven een bepaalde hoogte takken weghalen, zodat kinderen niet hoger kunnen klimmen. Dit valt onder "normaal onderhoud" volgend uit de zorgplicht en is niet meteen een bewerking, die een speelelement tot speeltoestel maakt.

Maar let op: men kan een neergelegde boom of levende klimboom tot speeltoestel maken door bijvoorbeeld extra uit te nodigen om te klimmen ("bord") of er constructies in aan te brengen als touw, extra klimsteunen, leuning, enz. Dit zijn voorbeelden van expliciet uitnodigen doordat iets aan een speelaanleiding wordt toegevoegd, wat de speelaanleiding tot speeltoestel maakt. Maar je mag aan een speelaanleiding wel veranderingen aanbrengen om gevaren te voorkomen zonder dat het meteen een speeltoestel wordt, bijvoorbeeld takken weghalen of valzand onder een klimboom aanbrengen. Bij twijfel of iets wel of niet een speeltoestel is, kunt u altijd de Voedsel en Waren Autoriteit vragen (www.vwa.nl).

Rond een speeltoestel is sprake van een formeel speelterrein. Dat is een speelzone (valzone) rondom het speeltoestel. Indien rondom een speeltoestel een terrein zodanig is afgeschermd met beplanting, water of anderszins zal dit het speelterrein zijn. Daar waar een visueel verband is tussen een speeltoestel of speelaanleiding met een ander speeltoestel geldt de tussen liggende zone ook als formeel speelterrein (= speelzone = valzone).

Beheerverplichtingen speeltoestellen

Een overzicht van alle beheerverplichtingen gekoppeld aan een speeltoestel:

1. Verplichte keuring, vaak certificering genoemd, van het speeltoestel door een aangewezen keuringsinstantie (= AKI). Een overzicht van alle AKI's staat op www.vwa.nl. Men kan gekeurde (gecertificeerde) maar ook ongekeurde (niet gecertificeerde) speeltoestellen kopen. Met name bij buitenlandse speeltoestellen moet men opletten dat er ook een keuring door een in Nederland aangewezen keuringsinstantie (AKI) heeft plaatsgevonden. Na keuring wordt een speeltoestel voorzien van een schriftelijk certificaat en vaak van een metalen plaatje met nummer. Let op dat het een Nederlands certificaat of merk van goedkeuring is en niet een ander certificaat of merk dat misschien in Nederland niet erkend is. Bij een kant-en-klaar gekocht speeltoestel zal altijd de fabrikant of leverancier het speeltoestel hebben laten keuren. Er is na keuring van het toestel op zich, geen verplichte keuring meer nodig van de installatie, bouw of aanleg van een speeltoestel door een aangewezen keuringsinstantie. Maar bij zelfbouw of wijziging van een speeltoestel is het aan te bevelen deze installatie, bouw of aanpassing door de leverancier of een aangewezen keuringsinstantie te laten keuren.
2. De verplichting tot het bijhouden van een logboek zoals verwoord in bijlage III behorende bij artikel 14 WAS, omvat:
 - **Algemeen (identificatie van het speeltoestel)**
 - o naam en adres van eigenaar en beheerder
 - o beschrijving van het speeltoestel
 - o bouwjaar
 - o serie- of typeaanduiding
 - o serienummer, voor zover van toepassing

- **Aantekeningen inzake inspecties en onderhoud:**
 - o data en tijden van de inspecties en onderhoud en namen van inspecteur en uitvoerder(s)
 - o geconstateerde gebreken of veranderingen in de staat van het toestel, die de veiligheid in gevaar kunnen brengen
 - o naam van degene die een reparatie uitvoert
 - o de vervanging van voor de veiligheid kritieke onderdelen en leverancier van deze onderdelen
- **Gegevens omtrent de keuringen**
 - o datum en uitslag van de keuring
 - o aangewezen instelling die de keuring heeft verricht
 - o geldigheidsduur van het certificaat of merk van goedkeuring
 - o informatie voor het beheer naar aanleiding van de keuring
- Gegevens over opgetreden ongevallen
 - o oorzaak of vermoedelijke oorzaak
 - o opgetreden persoonlijk letsel
 - o de, naar aanleiding van het ongeval genomen maatregelen

Vaak zijn logboeken nog uitgebreider dan bovenstaande verplichte gegevens (bijv. gegevens fabrikant, importeur, leverancier, installateur, enz.).
- 3. Regelmatige inspectie van de speeltoestellen door een veiligheidsdeskundige, vaak inspecteur genoemd. Frequentie in beginsel jaarlijks. Een keuringsinstantie let bij keuring op de veiligheid van constructie, voorzienbaar gebruik en beoogd beheer. De veiligheidsinspecteur behoort bij inspectie te letten op de gevolgen van gebruik en beheer.
- 4. Regelmatige controle door beheerder. Vaak onderverdeeld naar visuele en technische/functionele inspectie.

Speeltoestellen, logboek en andere verplichtingen voortvloeiend uit het WAS vallen onder de controle van de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA).

De VWA controleert aangekondigd en onaangekondigd. Soms beperkt de controle van de VWA zich tot enkele aandachtspunten.

De VWA kan de eigenaar/beheerder van een speeltoestel waarschuwen, een boete opleggen en speeltoestellen (tijdelijk) afsluiten.

Ruimte rond speeltoestellen

Bij speeltoestellen in de zin van het WAS zijn er speelterreinen rondom speeltoestellen die een zekere nabijheid of verbondenheid met elkaar hebben.

Daarnaast zijn er de vrij te houden ruimten rond speeltoestellen. Deze vrije ruimte begint meestal met 150 cm rond een speeltoestel als een zone die vrij moet zijn van val- en botsgevaarlijke objecten. Bij sommige speelobjecten kan deze verplichte, vrije zone echter oplopen tot 3 meter rond het toestel (zie NEN 1176).

Bodem

Indien er sprake is van een harde bodem is een zogenaamd “valdempende ondergrond” verplicht.

Vooraf bij speeltoestellen waarin of op geklommen kan worden.

Valhoogten kunnen bij speeltoestellen veilig gemaakt worden door middel van bijvoorbeeld een leuning, balustrade, handgrepen, handsteunen of platformen (Van Aken c.s.). Men kan echter speelaanleidingen tot speeltoestellen maken door dit soort extra bewerkingen (zie vorige bladzijde).

(zie NEN 1176 of www.vwa/productveiligheid/bodemmaterialen.nl).

BIJLAGE E

Checklist bij een ongeval

Checklist bij ongevallen met kinderen

** De centrale vragen:*

1. *Hoe is het met het kind?*

2. *Hoe is het gebeurd?*

3. *Was er een ouder/begeleider aanwezig?*

4. *Heeft iemand het ongeval zien gebeuren?*

5. *Wat is gedaan om het ongeval te voorkomen?*

* Geef geen enkele informatie aan de pers anders dan "de zaak is in onderzoek".

* Maak z.s.m. foto's :

- 2 x overzichtsfoto

- tenminste 4 foto's vanuit elke windrichting

- minimaal 2 detailfoto's

of film de totale omgeving zodat er later geen discussies komen over feiten en het bewijs daarvan.

* Bij ernstig letsel of overlijden en betrokkenheid van meerdere personen de politie vragen om een proces-verbaal van de aangetroffen situatie op te maken en de meldkamer van de Voedsel en Waren Autoriteit te informeren.

BIJLAGE F

Handige websites

Lijst van websites met betrekking tot spelen en natuur

www.speelbossen.nl

www.allesoverspelen.nl

www.springzaad.nl

www.hetlaatstekindinhetbos.nl

www.groenetoekomst.nl

www.natuurkind.nl

<http://natuur-jongeren.startpagina.nl>

<http://natuurbeleving.org>

<http://natuurlijkheden.nl>

www.natuur-wijs.nl

www.waarde.nl

www.jeugdfonds.nl

www.njn.nl

www.jnm.nl

www.wildzoekers.nl

www.nivon.nl

www.scouting.nl

www.ymca.nl

www.veldwerknederland.nl

www.ivn.nl

www.staatsbosbeheer.nl

www.natuurmonumenten.nl

www.cnme.nl

www.childfriendlycities.org

www.kindvriendelijkstedennl.nl

www.buro-blad.nl

www.stichtingrecreatie.nl

www.buitenspeelbond.nl

www.thuis-op-aarde.nl

www.natuurvoormensen.nl

www.livingtomorrow.com

www.meervoudige-intelligentie.nl

www.aps.nl

www.pedagogiek.net

www.mnp.nl

www.vrijescholen.nl

www.jenaplan.nl

www.vernieuwingsonderwijs.nl

www.lokaaloket.nl/tenboer/aanbieder.php?id=2494

<http://smaaktepakken.nl>

www.stoutenburg.nl

www.alterra.nl

www.rlg.nl

www.rmno.nl

www.minlnv.nl

www.cbs.nl

www.rivm.nl

www.mnp.nl

BIJLAGE G

Aanbevolen literatuur

- Aken, D. van, M. Hoofwijk, R.K. Oosterbaan & W. van Os, 2003, Handboek Veiligheid van speelgelegenheden; richtlijnen voor beheer.
- Berg, A.E. van den, R. Koenis & M.M.H.E. van den Berg, 2007, Spelen in het Groen; effecten van een bezoek aan een speeltuin op het speelgedrag, de lichamelijke activiteit, de concentratie en de stemming van kinderen. Alterra, Wageningen.
- Berkers, R. & P. Boiten, 2007, Vrij Spel voor het Speelbos. Stichting Recreatie.
- Bogaard, J. van den, 2007, Speelwater en Gezondheid. Kwaliteit, veiligheid, speelwaarde en regelgeving. GGD Rotterdam-Rijnmond.
- Both, K., 2005, Aarde-kinderen, Leven met en leren over natuur. *De Wereld van het jonge Kind*, 33(2), blz. 55-58.
- Both K. en J. van den Bogaard, 2008, Buitenspelen is ook bewegen. In: *Pedagogiek in Praktijk* september 2008.
- Bouwmeester, H., 2006, Spelen met Ruimte; handboek gemeentelijk speelruimtebeleid.
- CROW, 2000, Handboek Ontwerpen voor kinderen, Aanbevelingen voor een kindvriendelijke inrichting van de verblijfs- en verkeersruimte. Publicatie 153, Ede.
- Gleave, Josie, Risk en play, 2008, London, (www.playday.org.uk).
- Herik, K.J. van den & I. Verkaart, 2006, Grote Grazers, Aanvaardbaar risico; over veiligheid en verantwoordelijkheid in door paarden en runderen begraasde gebieden. Stichting Ark.
- Hop, M.E.C.M., 2001, Giftige Planten in Tuin en Park. *Tuin en Landschap*, 23(15), 14-17.
- Leufgen, W. & M. van Lier, 2007, Vrij spel voor Natuur en Kinderen. Jan van Arkel, Utrecht.
- Lobst, S. en J. van den Bogaard, Handboek speelnatuur in de stad, LNV, 2008. Studie 'Groene, natuurlijke speelplekken in de stad', LNV 2008
- Louv, R., 2007, Het laatste kind in het bos- Hoe we onze kinderen weer in contact brengen met de natuur. Jan van Arkel, Utrecht.
- Margadant-van Arken, M./van Kempen, M., 1990, Groen Verschiet, natuurbeleving en natuuronderwijs bij acht- tot twaalfjarige kinderen. SDU, Den Haag.
- Schouten, M., 2005, Netwerkdokument Ruimte voor de Jeugd. Platform Ruimte voor de Jeugd.
- Spijker, J.H., H. Stigter & D. Groenendijk, 2005, Leidraad Beheersing Eikenprocessierups. Alterra, Wageningen.
- Stichting Consument en veiligheid, Evaluatie WAS, 2006.
- Vincenten, J.A., M.J. Sector, W. Rogmans & L. Bouter, 2003, Parents' perceptions, attitudes and behaviours towards child safety: a study in 14 European countries. *International Journal of Injury and Safety Promotion*. 12, 3, 183-189.
- Vlek, C., 2002, Risicologica en risicopsychologie, tijdschrift "Bedrijfskunde", jaargang 74, 2002, nr. 3.
- Vlek, C., 2005, Risicocommunicatie en risicoperceptie, Symposium Risico Communicatie, VWA, Den Haag.
- Vreese, R. de, K. Gijssel, L. van Nevel, F. Strynck, P. Detienne, G. van Langehove & P. Huvenne, 2006, Actiegerichte handleiding speelzones in bossen. België.
- Weghorst, A., Inzicht in de jeugd als doelgroep voor natuur, IPM Kidwise, 2007.

